

Meetnet vlinders

September 2024

Beste teller,

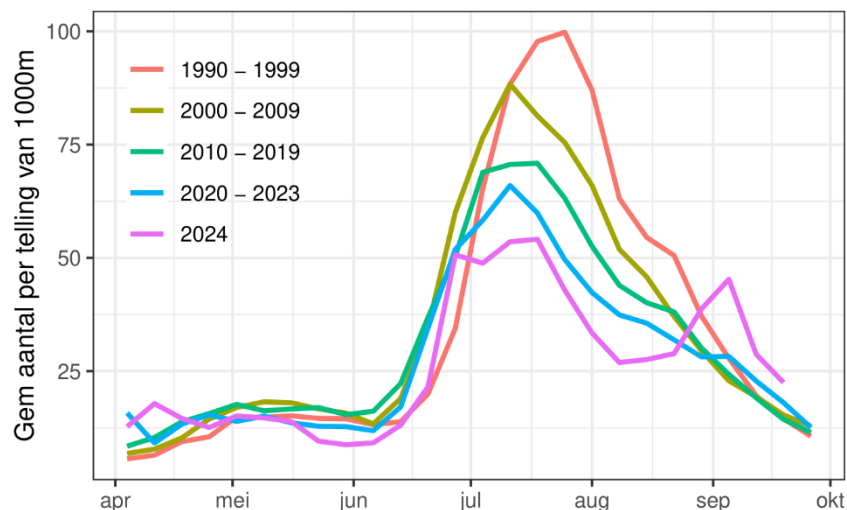
Net als vorig jaar verraste de nazomer ons met een opleving in het aantal vlinders. Dat is mooi natuurlijk, maar er zijn maar een paar soorten die daarvan geprofiteerd hebben. Voor veel soorten zal 2024 de boeken ingaan als een van de slechtste vlinderjaren.

Einde vlindertelseizoen

Formeel eindigt het vlindertelseizoen op 1 oktober. Maar nu de klimaatopwarming tot meer warme herfstdagen leidt en ook enkele vlindersoorten een extra generatie hebben, blijft gelden dat iedereen op mooie dagen gewoon nog mag tellen. Dat geldt ook na de winter: is het in februari of maart mooi weer, en vliegen de dagpauwogen en citroenvlinders in het rond, schroom dan niet alvast te tellen en die telling in te voeren in het meetnet. We gaan deze vroege en late gegevens steeds meer gebruiken nu de klimaatopwarming het vlinderseizoen steeds langer maakt.

Aantal vlinders

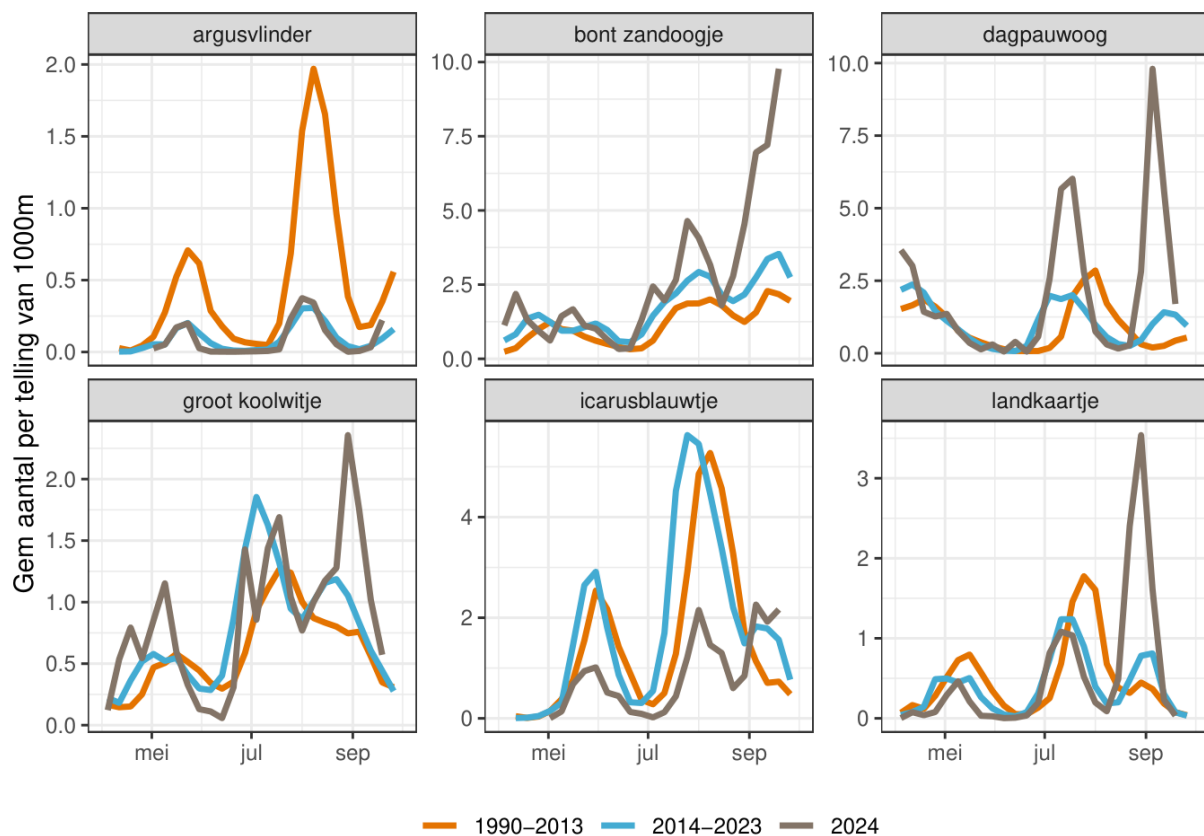
Tot en met 2022 gingen het aantal vlinders vanaf begin augustus in een rechte lijn omlaag. Maar vorig jaar, en dit jaar nog duidelijker, produceerden een aantal soorten een flinke extra generatie. Daardoor liep het aantal vlinders in augustus op, en hebben we ook eind september nog steeds meer vlinders dan voor 2023. Helaas zijn er maar een paar soorten die hier echt iets aan hebben (bv. dagpauwoog en bont zandoogje), en voor veel soorten zal dit het slechte vlinderjaar echt niet goedmaken, maar voor ons als tellers is het natuurlijk toch nog een leuk toetje.

Extra generaties

De extra generaties van een aantal soorten in de nazomer zullen weinigen ontgaan zijn. Hieronder een aantal soorten die het relatief goed deden de laatste weken:

- De argusvlinder werd dit jaar gezien in aantallen vergelijkbaar met de tien jaar hiervoor, maar na een paar hele slechte jaren was dit jaar dus weer ietsje beter (of minder slecht, tenslotte een soort die begin jaren negentig op vrijwel iedere route met tientallen geteld werd).
- Het bont zandoogje was nog nooit zo talrijk sinds 1990 als op dit moment.
- De dagpauwoog explodeerde begin september, maar inmiddels zijn de meeste vlinders al gaan overwinteren.
- Misschien viel het niet zo op, maar tussen de witjes vlogen afgelopen maand opvallend veel grote koolwitjes.
- Na een heel slecht jaar kwam het icarusblauwtje de afgelopen weken met een extra generatie.
- Het landkaartje had vrijwel tegelijkertijd met de dagpauwoog zijn piek eind augustus en begin september. Deze soort heeft mede geprofiteerd van de sappige brandnetels door de vele regen.

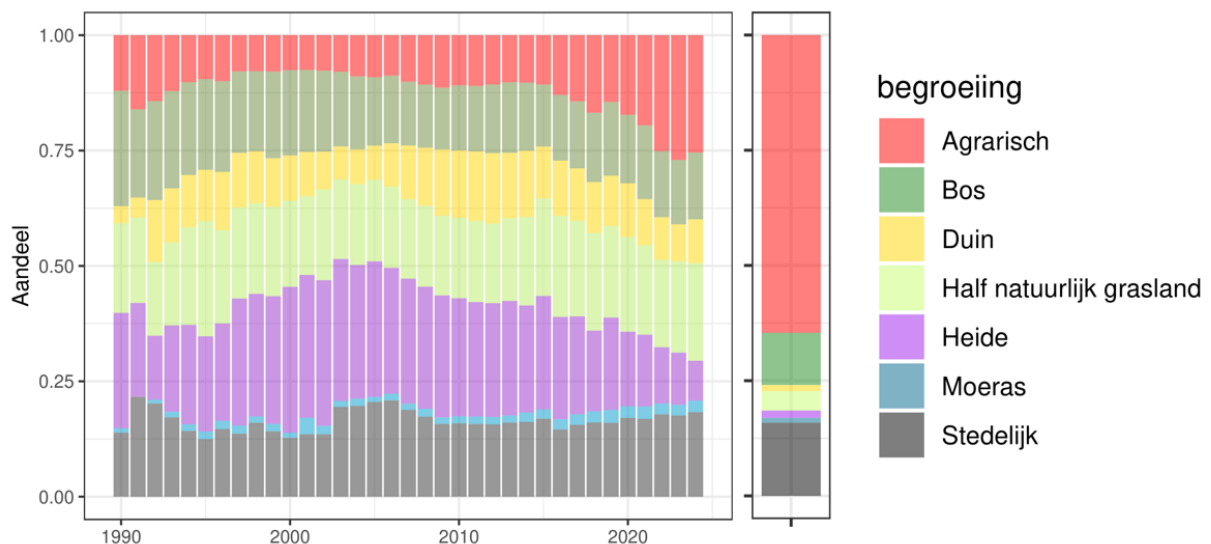
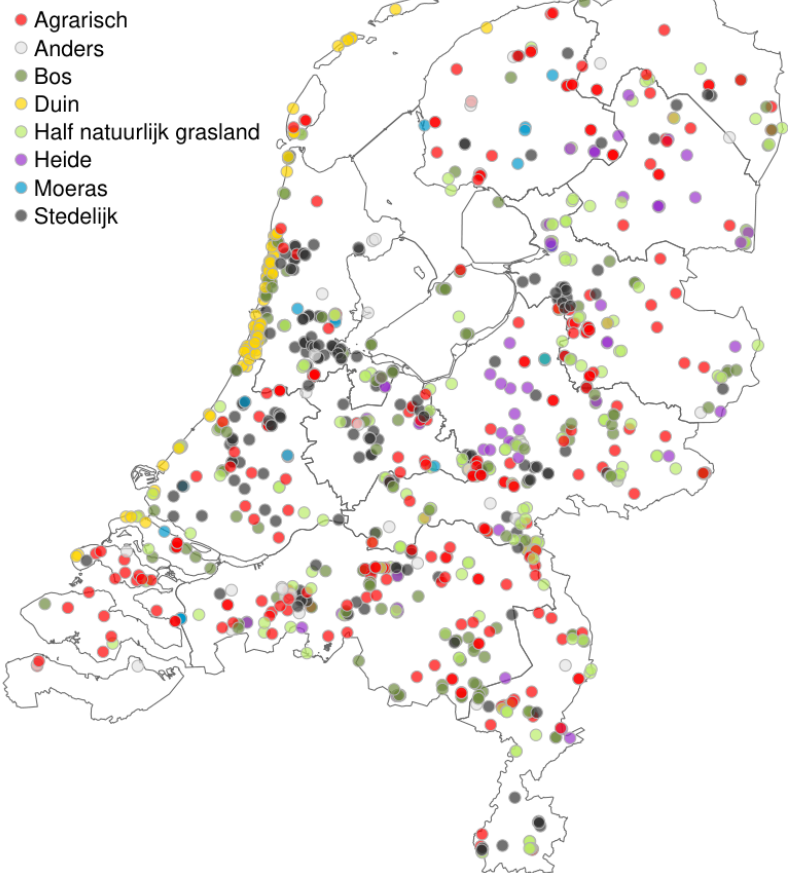
In welke leefgebieden wordt geteld?

Het kaartje laat de algemene routes zien waarop in 2024 tenminste één keer geteld is (tot eind augustus), en de kleur geeft het meest voorkomende leefgebied op die route aan.

Kijken we naar de verdeling van de vlinderroutes in de tijd (hieronder) dan zien we de laatste jaren steeds meer agrarische routes, terwijl met name het aantal routes op heide daalt. Zo bewegen we langzaam wel naar een iets evenwichtigere verdeling van de routes over het land (de rechterbalk geeft de verdeling over het land van de begroeiingstypen), want heide en duin vormen uiteindelijk maar een klein deel van ons land. Dat is nu eenmaal grotendeels in agrarische gebruik of stedelijk.

Waar halfnatuurlijke graslanden nog steeds heel leuk kunnen zijn om vlinders te tellen, is dat op heidevelden steeds moeilijker vol te houden. Nergens is de vlinderstand zo achteruitgegaan als op heide, een leefgebied dat erg gevoelig is voor stikstofdepositie en verdroging. Overigens corrigeren we bij het berekenen van de trends voor deze (nog steeds) onevenwichtige verdeling van de routes.

Begroeiing 2024

Teloorgang en verder

Teller Jaap van de Woord schrijft:

In Vlinders 2023 – 1 beschreef ik de teloorgang van de monitoringroute die ik sinds 1990 loop. Hoe een drassig gevarieerd agrarisch terrein veranderde in een raaigraswoestijn. En hoe een moeilijk begaanbaar zandpad steeds breder werd door het wegrijden van de bermen.

De teloorgang blijkt echter nog niet voltooid. In het voorjaar van 2024 werd het raaigras afgegraven, wegens de aanleg van een ondergrondse hoogspanningskabel. Op verschillende plekken in Twickel is dit proces gaande. Op de foto (volgende bladzijde) is te zien, dat de bovenlaag van het weiland is verwijderd en langszij opgeworpen. De graafmachines moeten hun werk nog gaan doen. Het zandpad lijkt nu het meest op een oefenbaan voor rupsvoertuigen. Zo kun je toch nog een verbinding met vlinders maken...

Onderstaande tabel vat de veranderingen op de telroute samen. Argusvlinder, kleine ijsvogelvlinder en geelsprietdikkopje verdwenen van de route, en daar kwam weinig voor terug. Zelfs bruin zandoogje, bont zandoogje, groot dikkopje, kleine vos en koevinkje vind je nu alleen nog maar in lage aantallen. Natuurlijk zijn deze soorten in natuurgebieden in de omgeving nog wel te vinden, maar dit is een gewone plattelandsroute langs een zandpad, en daarmee vermoedelijk representatief voor de achteruitgang van vlinders in het Twentse platteland.

Gemiddeld aantal vlinders per jaar per soort per periode van vijf jaar op de route Twickel in Overijssel, sinds 1990 geteld door Jaap van de Woord. <1 betekent een gemiddelde van minder dan 0,5. De kleur van de cellen geeft de topjaren (groen) en slechtste jaren (rood) aan.

Soort	1990-1994	1995-1999	2000-2004	2005-2009	2010-2014	2015-2019	2020-2024
argusvlinder	89	7	26	0	0	0	0
atalanta	4	9	5	5	6	2	2
bont dikkopje	1	0	1	<1	3	1	<1
bont zandoogje	50	64	80	47	39	6	1
boomblauwtje	3	2	3	5	2	2	1
bruin zandoogje	57	16	10	6	3	1	7
citroenvlinder	43	21	23	13	25	48	11
dagpauwoog	23	24	21	8	16	10	23
distelvlinder	2	2	3	7	1	3	1
eikenpage	1	1	2	1	0	<1	0
geelsprietdikkopje	5	10	5	1	<1	0	0
gehakkelde aurelia	2	1	1	1	1	<1	0
groentje	8	2	8	8	5	7	<1
groot dikkopje	114	57	32	39	12	12	2
groot koolwitje	19	19	16	5	5	2	<1
heideblauwtje	0	<1	2	1	<1	<1	<1
hooibeestje	16	<1	1	2	4	3	1
icarusblauwtje	3	2	9	10	3	2	0
klein geaderd witje	51	69	111	75	93	51	13
klein koolwitje	60	55	42	12	35	20	22
kleine ijsvogelvlinder	10	4	4	3	<1	1	0
kleine vos	59	35	16	5	25	1	0
kleine vuurvlinder	20	33	22	11	5	3	<1
koevinkje	177	154	87	23	34	40	0
koninginnenpage	0	0	<1	0	<1	0	0
landkaartje	11	4	8	4	1	2	<1
oranje luzernevlinder	<1	0	0	0	<1	0	0
oranjetipje	14	17	14	16	12	2	2

zwartsprietdikkopje

12

15

9

13

2

3

0

Foto uit 2024 van de route Twickel.

Dagpauwoog bij fossiel

Teller Wanny Schelling schrijft:

Foto van een dagpauwoog vandaag.

Maar....op de gefotografeerde steen is naast de vlinder een miljoenen jaren oud fossiel te zien van een Ammoniet en onderaan nog het fossiel van een inktvis. Deze combinatie is best apart.

De steen komt uit het Schaffhausergebied-van Zwitserland. Daar werden altijd deze fossielen gevonden, als de boeren hun land bewerkten.

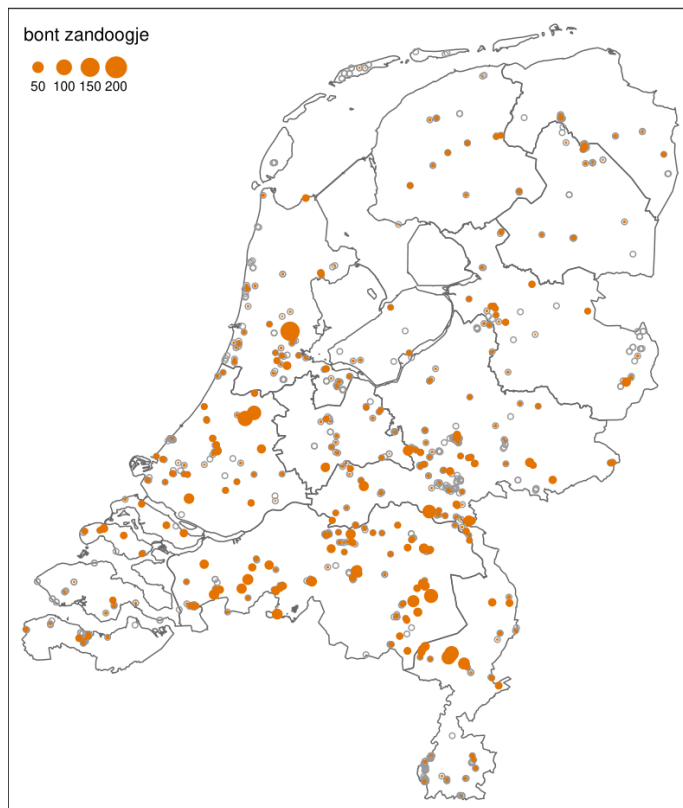
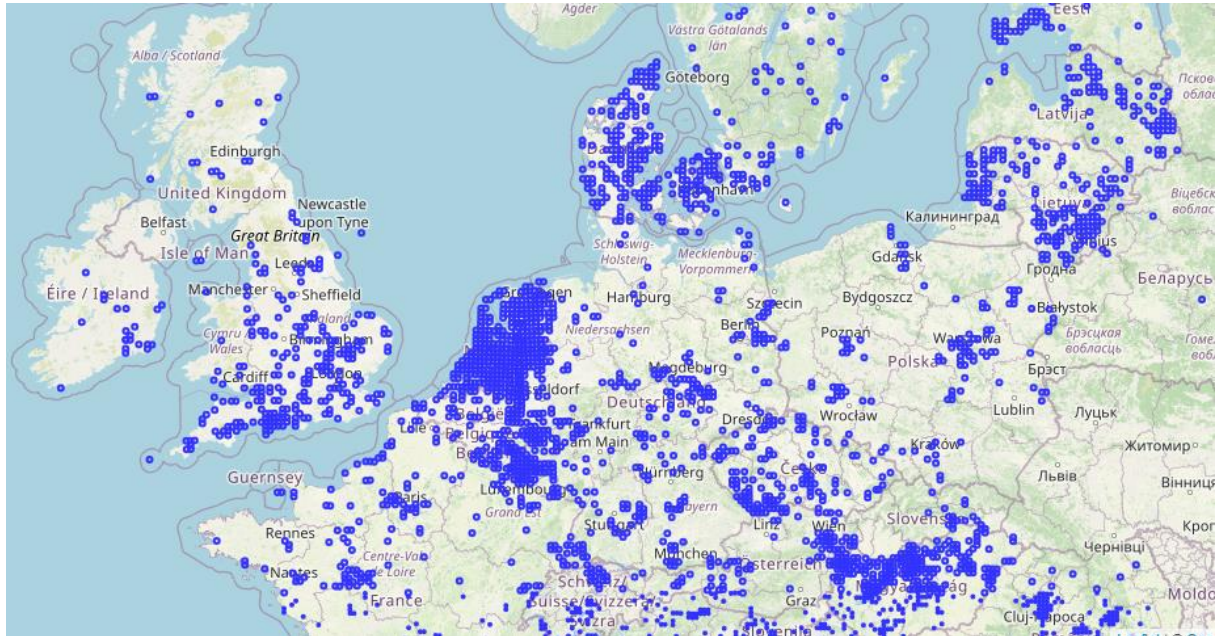
MaarNu zijn daar niet veel fossielen meer te vinden. Dit gebied staat benoemd als het westelijk gedeelte van de Tethys-zee, de zgn 'Alpiene Tethys'. voordat de Continenten uit elkaar dreven, zich van elkaar los maakten. Dus rijkelijk lang geleden.

Toeval, deze foto, omdat ik water over de plantjes had gegooid dat de vlinder daar ging zitten.

Flexellingen

Het aantal kwartiertellingen kleurt inmiddels het kaartje van ons land helemaal blauw. Vergeleken met de omliggende landen worden in Nederland heel veel tellingen uitgevoerd. Het kaartje laat ook zien dat ook in landen als Luxemburg, Denemarken, de Baltische staten en het noorden van Hongarije veel geteld wordt. Daarbuiten zijn er regio's waar een of meer tellers actief zijn. En zelfs twee tellingen uit Belarus.

Flexellingen verrijken ook onze informatie over de dichtheid van vlinders. Net als op vaste telroutes worden tenslotte de vlinders over een bepaalde afstand geteld, en daarmee kunnen we de dichtheid uitrekenen per 1000m.

Op het kaartje staat de dichtheid van het bont zandoogje op alle vaste routes én alle flexellingen in de tweede helft van september. De grootste aantallen worden vooral gevonden in West- en Zuid-Nederland, in het noorden en oosten ligt de dichtheid per 1000m transect duidelijk lager.

Maai mij niet!

Teller Ellen Tierie schrijft:

Sinds zes jaar tel ik vlinders. Het begon allemaal met één Sint Jacobsvlinder, die felgekleurd zat te pronken in de berm. Hà, hier in déze omgeving!! Landbouwgebied in Oost Groningen. Mijn interesse was gewekt.

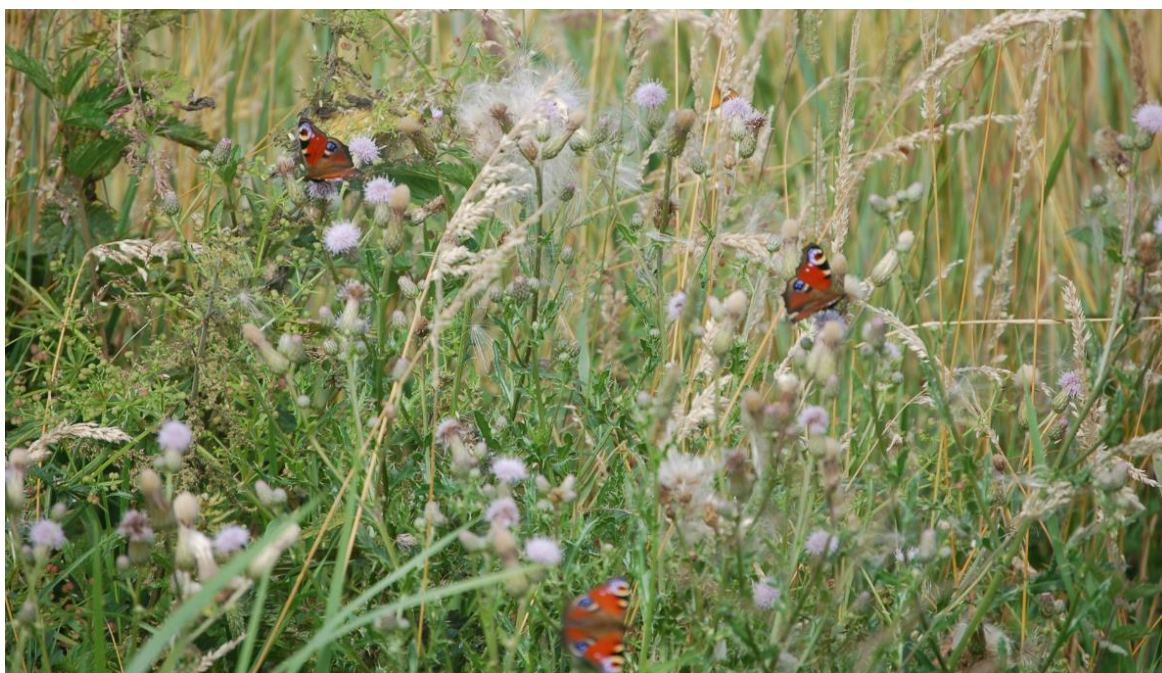
Ik gaf mij op bij de Vlinderstichting en ging op pad. Mijn verwachtingen waren laag, maar ja, ik had tot nu toe alleen maar naar vogels gekeken. Ook "nulmetingen" zijn waardevol en die zou ik dan verzorgen, zo dacht ik. Het was een reuze verrassing te

merken dat er wel degelijk vlinders te tellen waren in de kruidenrijke bermen en Waterschaps-maaipaden rondom de akkers met bieten, aardappelen, graan en mais....tenminste...zolang er niet gemaaid werd en dat gebeurde meermalen per telseizoen en dan radicaal.

Dit jaar telde ik voor het eerst ook de libellen op mijn vlinderrondje. Ik had geen beter jaar kunnen kiezen om te beginnen! Dit jaar leek namelijk het jaar van: "maai mei niet". Sterker nog: ook in juni en de maanden daarna werd er niet tot nauwelijks gemaaid.

Voor het eerst sinds jaren bleef de snor in het kanaal, waar ik langsloop, niet alleen staan maar groeide uit waardoor grote delen van het water bedekt werden met drijvende waterplanten waar juffers graag zaten en de oevers mooie plaatsjes boden aan bijvoorbeeld talloze heidelibellen. Maar het weer was slecht, vooral voor de vlinders, leek het, en in vergelijking tot voorgaande jaren telde ik wel redelijke aantallen maar minder soorten. En toch sluit ik dit telseizoen tevreden af.

Niet alleen omdat ik de libellensoorten, na heel wat getuur op gemaakte foto's en internet en de instructiefilmpjes vele malen te hebben bekeken, nu meestal herken als ze langsrazen over het kanaalwater. Maar vooral omdat er een nieuw besef lijkt te ontstaan bij de beheerders van "mijn" gebied. En dat is hoopvol. Ik ben dan ook erg benieuwd naar hoe het er volgend jaar gaat uitzien.

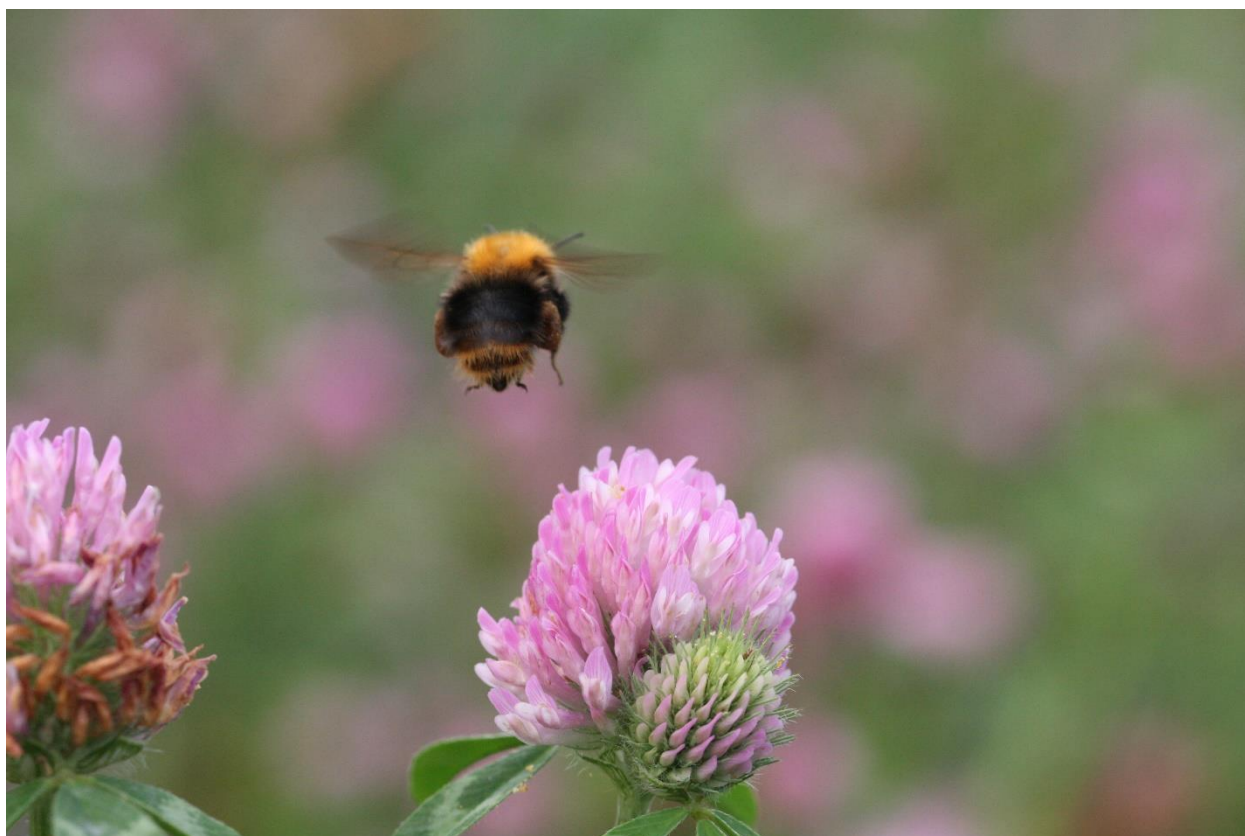

Einde hommelseizoen: Aantallen lopen terug

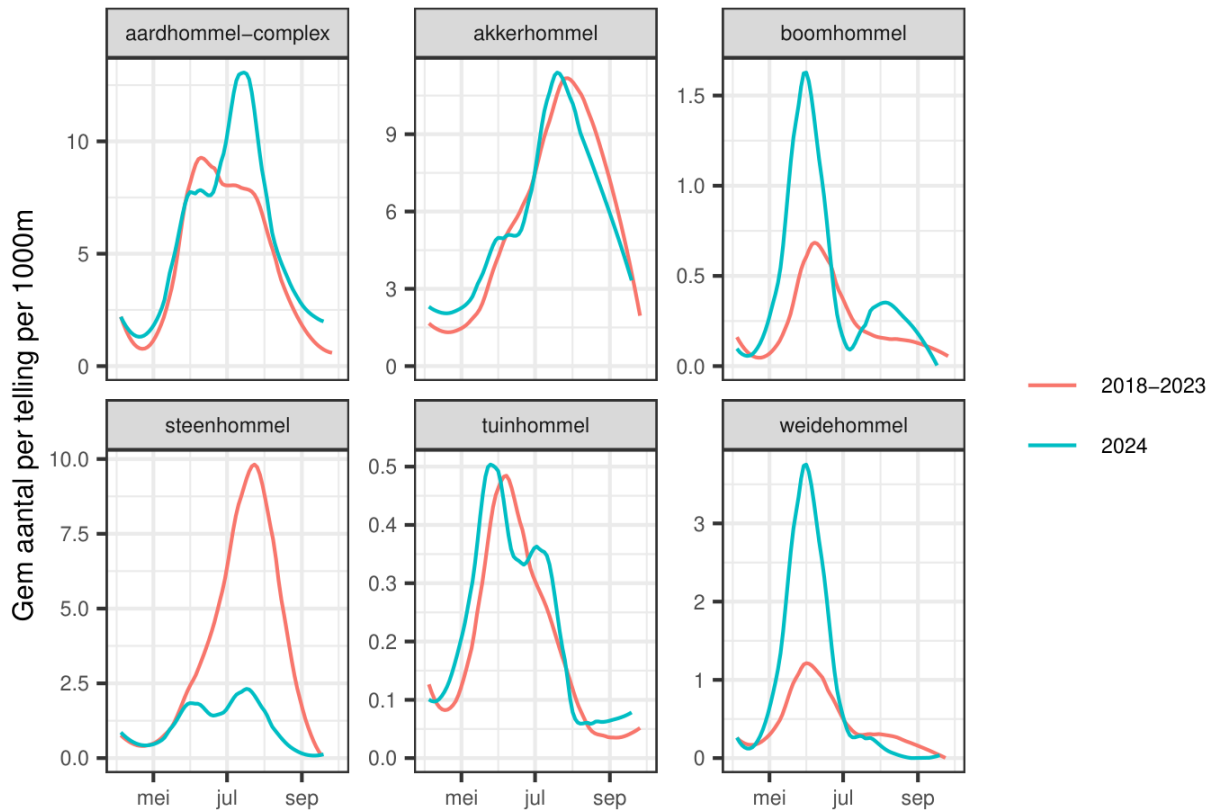
We naderen het einde van het seizoen en de aantallen hommels lopen daarom geleidelijk terug. De akkerhommel wordt op dit moment het meeste geteld, gevolgd door het aardhommel-complex. De akkerhommel heeft een relatief lange vliegtijd. De soort begint al vroeg in het jaar en vliegt lang door, gewoonlijk tot in september, maar ook in oktober kun je ze nog tegenkomen. De vliegtijdgrafiek van deze soort laat zien dat 2024 voor de akkerhommel een gemiddeld jaar is geweest. De lijn met de getelde aantallen in 2024 volgt bijna precies het gemiddelde over de voorgaande zes jaar. De vliegtijdgrafiek van het aardhommel-complex laat in 2024 een relatief hoge piek in de zomer zien. Per jaar wisselt het of de getelde aantallen in de zomer hoger zijn of juist in het voorjaar.

De heidehommel is een andere soort die tot laat in het jaar vliegt, maar wel in een erg beperkt verspreidingsgebied in en net rond Drenthe. Daarom wat extra aandacht in de nieuwsbrief voor deze soort.

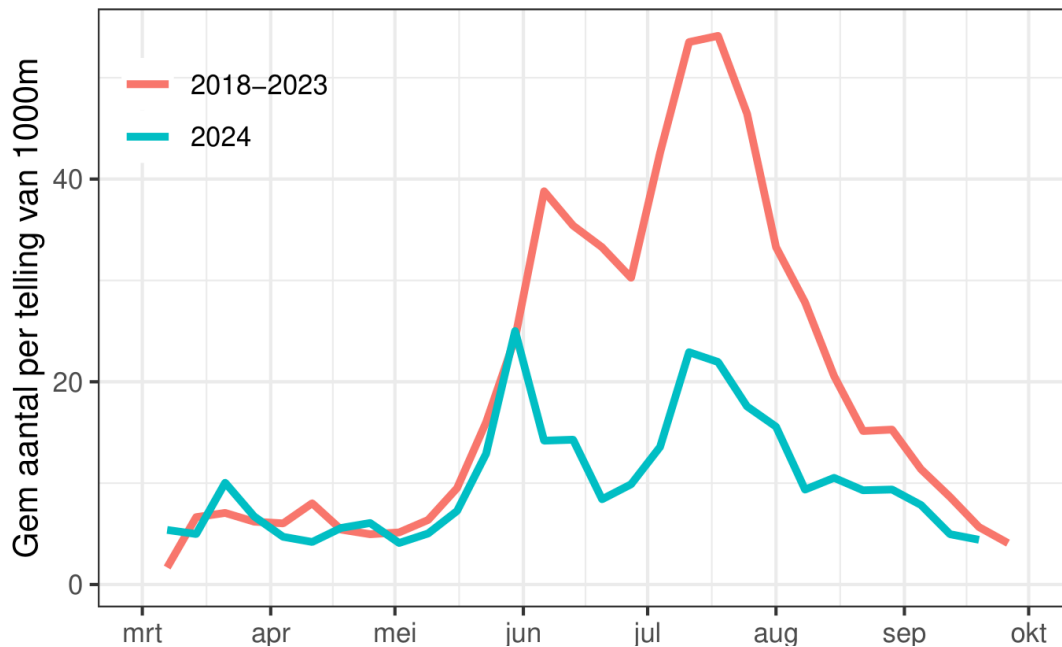
In 2023 is begonnen met telroutes uitzetten in gebieden waar de heidehommel voorkomt, omdat er van deze soort nog te weinig telgegevens binnenkwamen. Een begin is gemaakt met de belangrijkste gebieden waar de soort voorkomt: Dwingelderveld, Bargerveen, Fochteloërveen, Wierdense veld en Holtingerveld. Binnenkort zal ook een telroute verschijnen op het Witterveld. Als de soort voldoende geteld wordt, kunnen we volgend jaar ook vliegtijdgrafieken presenteren, net als voor de algemene zes soorten. Wij zijn erg blij met de nieuwe routes en de enthousiaste tellers. Dankjulliewel! Dat laatste geldt uiteraard voor alle nieuwe en meer ervaren tellers in het meetnet.

Akkerhommel in vlucht beladen met pollen van rode klaver.

De akkerhommel wordt op dit moment in het jaar veruit het meest geteld, gevolgd door het aardhommel-complex. Van de andere algemene soorten is de spoeling inmiddels dun.

De aantallen lopen terug richting de herfst. De aantallen zijn vanaf mei duidelijk onder het gemiddelde gebleven.

Heidehommels tellen in het Dwingelderveld

Teller Ruud Kreetz schrijft:

Sinds het voorjaar van 2024 loop ik een hommelmoute in het Drentse Dwingelderveld. EIS en Natuurmonumenten zochten mensen om hommels te tellen. Met de nadruk er op dat het om zeldzame hommels zou gaan, de heidehommel, die alleen nog in Drenthe en Fryslân voorkomt. Omdat ik al wat langer in Zuid Drenthe actief ben en graag met natuur bezig ben, leek het me wel wat. Eenmaal aangemeld bij Dominic kwam ik in de molen en na enkele weken was ik officieel eigenaar van een hommeltelroute.

Het was al langer bekend dat het Dwingelderveld een hotspot voor de heidehommel is en Dominic had er samen met de boswachter van Natuurmonumenten drie telroutes uitgezet. Heidehommels hebben een nest boven de grond in gras en heide, waardoor ze ook op plekken voorkomen die erg nat zijn of in de winter zelfs onder water staan, zoals vochtige heide met dopheide en pijpenstrootje. En dat hebben we hier in voldoende mate...

Vanaf april ben ik aan de slag gegaan. Omdat de route deels langs een fietspad loopt en verder dwars door de hei, was het in het begin wel even zoeken. Gelukkig kon de route op de telefoon met gps worden gezet en na enkele keren weet je hoe je lopen moet. De route loopt door een vegetatie van oudere dophei met pijpenstrootje, plagstroken met jonge dophei en delen met struikheide. Langs het fietspad ook heischraal grasland, met klokjesgentiaan, tormentil, hondsviooltje, liggende vleugeltjesbloem en zelfs addertongvaren. Ook botanisch en qua vlinders dus de moeite waard. Met wat geluk liggen er zelfs gladde slangen!

Helaas waren de eerste maanden een beetje een deceptie. Dat had ik ook wel verwacht, want in het homogene veld van dop- en struikheide bloeit er in april en mei nog niks. Hommels hebben er dan niets te zoeken en moest ik het doen met zingende veldleeuweriken en roepende kraanvogels. Ook niet vervelend trouwens. Gelukkig vloog in de bermen van het fietspad soms een schaarse aardhommel of tuinhommel. Zo kon ik rustig beginnen.

Na eind mei werd het stukken leuker. De eerste heidehommels, soms tot wel 20 op m'n route, maar ook aardhommels (complex) en wat veenhommels. Een beetje frustrerend was, dat op ik op de aanloop van de route soms meer heidehommels zag dan op de route zelf. Zo ook met een nestje van heidehommels, net buiten de route. Ik volgde een hommel die opeens in een pluk gras verdween. Voorzichtig wat peuteren leverde een enorm gezoem op wat voor mij voldoende was om te weten wat ik gevonden had.

Het zoemen van hommels was voor mij ook een belangrijke hulp om ze te vinden. In de lage en dichte heidevegetatie zie je ze makkelijk over het hoofd. Je gaat zelfs het verschil tussen honingbijen en (heide)hommels horen. Het is dus te hopen dat m'n gehoor het nog een tijdje volhoudt!

Wat mij in het begin enorm hielp was het volgen van de online cursus van het Hommelmeetnet. Een pluim voor cursusleider Johan van 't Bosch! Daarnaast organiseerde Dominic een trainingsdag speciaal voor de heidehommel op locatie in Drenthe. Samen met de online cursus was dat voldoende om met het determineren van de hommels op het Dwingelderveld te kunnen starten.

Het leuke van zo'n route is dat het kijken naar hommels en bijen steeds leuker wordt. Je gaat meer zien, ook andere bijzondere insecten als de honderden heideblauwtjes, een zwart knuppeltje en prachtige zweefvliegen. Ik kan mijn ervaring goed gebruiken bij het geven van excursies voor het bezoekerscentrum en zo meer mensen enthousiast maken voor hommels en andere insecten. Dit jaar mag ik nog alle hommels op een hoop gooien, maar volgend jaar gaan we ze op soort invoeren. Iets wat ik nu in m'n opschrijfboekje natuurlijk al lang doe!

Heidehommel werkster op gewone dophei. Let op, laat in het haar vliegen heidehommel en akkerhommel vaak door elkaar op de natte heidevelden. Het is dan goed opletten voor de verschillen (behandeld in nieuwsbrief april 2024). NB Het exemplaar op deze foto is zeer moeilijk te onderscheiden van een akkerhommel.

Wilt u ook uw ervaring delen met andere tellers?

Heeft u leuke ervaringen op uw route en wilt u die delen met andere tellers? Wij ontvangen graag uw verhaal. Stuur het naar meetnet@vlinderstichting.nl.

Contact

Mocht u contact met ons willen, dan kunt u ons altijd bellen of e-mailen.

Landelijk Meetnet Vlinders

Chris van Swaay

José Kok, Ingeborg van Es-Boomsluiter, Kars Veling en Kim Huskens

Tel.: 0317 467346

meetnet@vlinderstichting.nl

Hommelmeetnet: Johan van 't Bosch, Dominic Dijkshoorn

Meetnethommels@naturalis.nl

Deze nieuwsbrief wordt via e-mail verstuurd aan alle tellers van het Landelijk Meetnet Vlinders en het Landelijk Meetnet Hommels. Mocht u geen prijs stellen op de nieuwsbrief, dan kunt u de verzending stoppen door op meetnet.vlinderstichting.nl bij Instellingen de optie Nieuwsbrief abonnement op nee te zetten.